

PRÍLOHA 2: NÁVRH RÁMCA NÁSLEDNÝCH ZMIEN V OBLASTI SOCIÁLNYCH SLUŽIEB KRÍZOVEJ INTERVENCIE

V nadväznosti na zmeny v sociálnych službách podmienených odkázanosťou sa ukazuje ako dôležité rovnako prehodnotiť ukotvenie sociálnych služieb krízovej intervencie. Nasledovný návrh je prvým myšlienkovým konceptom, ktorý vznikol v spolupráci s pracovnou skupinou odborníkov pre cieľové skupiny sociálnych služieb krízovej intervencie. V ďalšom období sa plánuje venovať jeho podrobnejšiemu rozpracovaniu v zmysle sprehľadnenia jednotlivých činností a ich sflexibilnenia, ako aj zabezpečeniu realite zodpovedajúcemu financovaniu.

V rámci nového zákona o krízových a podporných sociálnych službách sa navrhuje redefinovať nasledovné oblasti:

- zadenovanie nepriaznivých sociálnych situácií
- formy sociálnych služieb a odborné činnosti
- financovanie krízových a podporných služieb

NEPRIAZNIVÉ SOCIÁLNE SITUÁCIE

V súčasnom zákone o sociálnych službách je definovaných 9 nepriaznivých sociálnych situácií, v ktorých sa môže jedinec ocitnúť a aj napriek ich širokému záberu je dôležité tieto cieľové skupiny špecifikovať na základe praxe z terénu. Taktiež je nutné pozrieť sa na možné scitlivenie jazyka vzhľadom na jeho vývoj za posledné roky. Súčasná legislatívna úprava sa skôr zameriava na jednotlivcov, no v budúcnosti by sa mala zamerať aj na rodiny alebo skupiny osôb. Práve rodiny sa mnohokrát ocitajú v krízovej situácii, ako aj skupiny, ktoré potrebujú, medzi inými, komunitné riešenia problémov. Navrhované zmeny sa dotýkajú ľudí, ktorí sa nachádzajú v nasledovných nepriaznivých sociálnych situáciách, kde zdôrazňujeme, že môže ísť nielen o jednotlivcov, ale aj rodiny a skupiny osôb.

Nepriaznivá sociálna situácia je ohrozenie fyzickej osoby, rodiny alebo skupiny osôb sociálnym vylúčením alebo obmedzením jej schopnosti sa spoločensky začleniť a samostatne riešiť svoju situáciu:

- a) z dôvodu, že nemá zabezpečené nevyhnutné podmienky na uspokojovanie základných životných potrieb a/alebo nemá zabezpečený ani prístup k nim
- b) z dôvodu užívania návykových látok alebo závislostného správania
- c) pre ohrozenie vývinu z dôvodu nepodnetného sociálneho prostredia, ak ide o rodiny s deťmi v ranom veku
- d) z dôvodu ohrozenia správaním iných fyzických osôb alebo ak zažila ohrozenie správaním iných fyzických osôb
- e) z dôvodu zotrávania v segregovanej lokalite
- f) z dôvodu zotrávania v generačne reprodukovanej chudobe
- g) z dôvodu udelenia statusu odídencia alebo azylanta
- h) z dôvodu straty bývania alebo ohrozenia stratou bývania
- i) z dôvodu práce v pouličnom sexbiznise

Krízové a podporné sociálne služby častokrát zahŕňajú aj kombináciu vyššie uvedených cieľových skupín, preto návrh považuje za významné aj naďalej umožňovať registráciu viacerých cieľových skupín pri jednotlivých formách ich poskytovania. Je dôležité poznamenať, že miera zraniteľnosti osôb

z cieľovej skupiny sa zvyšuje aj na základe toho, v koľkých nepriaznivých sociálnych situáciách sa jednotlivec/rodina/skupina osôb nachádza a ako dlho v nepriaznivej situácii zotráva/jú. Vyššia miera zraniteľnosti si vyžaduje z dôvodu polytraumy aj komplexnejšiu mieru podpory s presahom do ďalších oblastí ako napríklad riešenie zdravotného stavu, podpora pri hľadaní a udržaní zamestnania, podpora v bývaní alebo ochrana pred násilným správaním iných osôb a pod.

Schválením Národnej koncepcie prevencie a ukončovania bezdomovstva do roku 2030 (ďalej len „Národná koncepcia“) sa vláda SR zaviazala plniť v nej identifikované ciele a opatrenia, na ktoré budú reflektovať aj zamýšľané zmeny v sociálnych službách krízovej intervencie.

Jednou z aktivít Národnej koncepcie je nájsť prislúchajúcu právnu úpravu, v ktorej budú zadefinované osoby zažívajúce bezdomovstvo. Pri zadefinovaní ľudí bez domova sa ako štát EÚ chceme riadiť Európskou typológiou bezdomovstva a vylúčenia z bývania (ETHOS). Jednotná definícia v rámci EÚ zaručí, že monitoring v tejto oblasti bude zjednotený a tak bude jednoduchšie pristupovať k tomuto problému strategickejšie a koordinovať národné, ako aj nadnárodné politiky. ETHOS typológia obsahuje štyri základné kategórie, uvedené v Národnej koncepcii.

Definícia človeka bez domova nebola doposiaľ ukotvená v žiadnej právnej úprave, čo vyvoláva nejednu komplikáciu pri nastavovaní politik pre zmenu súčasného stavu bezdomovstva v SR. Akčný plán na roky 2024-2026 k Národnej koncepcii jasne pomenováva nutnosť preskúmať možnosti, kde sa dá táto definícia ukotviť.

FORMY SOCIÁLNYCH SLUŽIEB A ODBORNÉ ČINNOSTI

V rámci nového **zákona o krízových a podporných sociálnych službách** sa navrhuje zmena nazerania na sociálne služby krízovej intervencie a niektoré podporné služby a z tohto dôvodu, je potrebné **predefinovať obsah** jednotlivých druhov súčasných sociálnych služieb krízovej intervencie s cieľom zjednodušenia a zefektívnenia ich poskytovania. Rozhodujúcim faktorom je **forma poskytovanej služby a súbor odborných činností**, ktoré sa budú poskytovať v rámci jednotlivých foriem. V spolupráci s odbornou verejnosťou vznikol konsenzus, že zmena logiky v nazeraní na sociálne služby krízovej intervencie je vítaná. Návrh delí krízové a podporné sociálne služby na 4 formy¹:

- terénna forma
- ambulatná forma
- pobytová forma - prenocovanie
- pobytová forma - ubytovanie

Uvedené formy krízových a podporných sociálnych služieb obsahujú/zastrešujú špecifické činnosti, ktoré sú pre ich výkon **obligatórne**, t.j. bez ich vykonávania by poskytovanie danej služby nedávalo zmysel. V každej forme sa nachádzajú aj **činnosti podľa cieľovej skupiny**, ktoré si poskytovateľ vyberie na základe potrieb cieľovej skupiny, s ktorou pracuje (ak poskytovateľ sociálnej služby pracuje napríklad s deťmi, vyberie si aj činnosť „pomoc pri príprave na školské vyučovanie a sprevádzanie dieťaťa do a zo školy a školského zariadenia“, prípadne ak sa poskytovateľ zameriava na prácu s komunitou v segregovanom prostredí, bude potrebné, aby poskytoval aj komunitnú rehabilitáciu). Vďaka týmto činnostiam podľa cieľovej skupiny bude služba zrkadliť aj meniace sa potreby prijímateľov

¹ Sociálne služby formou IKT sú riešené v Koncepcii v časti 7.5

služieb. Poslednou kategóriou sú **akreditované činnosti**. Dôvodom tohto návrhu je fakt, že vykonávanie daných činností si vyžaduje špecializované vedomosti ohľadom danej problematiky s naviazaním na potreby konkrétnej cieľovej skupiny. Povinnosť prejsť procesom akreditácie sa odvíja aj od predpokladu, že si tieto aktivity vyžadujú skúsený personál a/alebo sú spojené s vyššími nákladmi na materiálne zabezpečenie ako ostatné odborné činnosti. Táto skutočnosť má priamy vplyv aj na ich dostupnosť a zabezpečenie financovania týchto činností bude predmetom neskorších diskusií. Medzi tieto činnosti sme zaradili konkrétne tieto štyri: aktivity zamerané na minimalizáciu negatívnych dôsledkov rizikového správania, ošetrovateľská starostlivosť v sociálnych službách, podpora rodičovských zručností pre rodiny s deťmi v ranom veku a špecializované sociálne poradenstvo.

Poskytovanie činností prislúchajúcich k danej forme sociálnej služby bude možné pre všetky cieľové skupiny, na rozdiel od súčasnosti (napríklad sociálnu službu „komunitné centrum“ je možné poskytovať iba pre osoby v nepriaznivej sociálnej situácii „pre zotrvávanie v priestorovo segregovanej lokalite s prítomnosťou koncentrovanej a generačne reprodukovanej chudoby“). V čase, keď sa súčasná právna úprava tvorila, bola identifikovaná potreba zriaďovať predmetnú sociálnu službu pre špecifické potreby tejto cieľovej skupiny. Cieľom je však sflexibilniť tento systém a zostať relevantným s ohľadom na potreby viacerých cieľových skupín (aj tých novovznikajúcich) neviažuc sa na špecifické činnosti s ohľadom na cieľovú skupinu. Aj napriek tomu, že návrh identifikuje, ktoré činnosti by pre ktorú formu boli vhodné, nechávame na poskytovateľoch, aby identifikovali reálne potreby svojich prijímateľov.

Príloha Konceptie reformy financovania sociálnych služieb

Tabuľka 1 Návrh rozdelenia obligatórnych činností, činností podľa cieľovej skupiny a akreditovaných činností k jednotlivým formám poskytovania

ODBORNÉ A ĎALŠIE ČINNOSTI	KONKRÉTNE ODBORNÉ A ĎALŠIE ČINNOSTI	TERÉNNÁ FORMA	AMBULATNÁ FORMA	POBYTOVÁ FORMA PRENOCOVANIE	POBYTOVÁ FORMA UBYTOVANIE
OBLIGATÓRNE ČINNOSTI	Sociálne poradenstvo (zahŕňa základné aj špecializované sociálne poradenstvo)	x	x	x	x
	Pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov	x	x	x	x
	Preventívna aktivita	x	x	x	x
	Sociálna rehabilitácia	x	x	x	x
	Komunitná rehabilitácia	x	x		x
	Vyhľadávanie a mapovanie FO v nepriaznivej sociálnej situácii	x			
	Utváranie podmienok na vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny			x	x
	Utváranie podmienok na prípravu stravy/ Výdaj stravy a výdaj potravín			x	x
	Utváranie podmienok na upratovanie/ upratovanie			x	x
	Utváranie podmienok na pranie, žehlenie a údržbu bielizne a šatstva			x	x
ČINNOSTI PODĽA CIEĽOVEJ SKUPINY	Pomoc pri príprave na školské vyučovanie a sprevádzanie dieťaťa do a zo školy a školského zariadenia	x	x	x	x
	Rozvoj pracovných zručností a pomoc pri pracovnom uplatnení	x	x	x	x
	Komunitná práca	x	x	x	x
	Dlhové poradenstvo v sociálnych službách	x	x	x	x
	Podpora pri vyhľadávaní, sprostredkovaní a udržaní si bývania	x	x	x	x
	Utváranie podmienok na vykonávanie nevyhnutnej základnej osobnej hygieny		x		
	Utváranie podmienok na prípravu stravy/ Výdaj stravy a výdaj potravín	x	x		
	Poskytovanie (nevyhnutného) ošatenia a obuvi	x	x	x	x
	Utváranie podmienok na upratovanie/ upratovanie		x		
	Utváranie podmienok na pranie, žehlenie a údržbu bielizne a šatstva		x		
Utváranie podmienok na záujmovú činnosť	x	x	x	x	
AKREDITOVANÉ ČINNOSTI	Ošetrovateľská starostlivosť v soc. službách	x	x	x	x
	Špecializované sociálne poradenstvo	x	x	x	x
	Aktivity zamerané na minimalizáciu negatívnych dôsledkov rizikového správania	x	x	x	x
	Podpora rodičovských zručností	x	x	x	x

V praxi bola identifikovaná potreba upraviť existujúce odborné činnosti, resp. ich obsah a taktiež zdefinovať nové odborné činnosti, ktoré reflektujú aktuálne požiadavky z praxe. Tieto už v mnohých prípadoch existujú ako súčasť niektorých súčasných činností, avšak vzhľadom na ich špecifickosť a v niektorých prípadoch aj vyššiu finančnú náročnosť je potrebné ich vyšpecifikovať. Taktiež sú už prípadne zdefinované ako opatrenia a ciele v strategických dokumentoch. Konkrétne ide o činnosti:

- a) Dlhové poradenstvo v sociálnych službách
- b) Aktivity zamerané na minimalizáciu negatívnych dôsledkov rizikového správania
- c) Preventívna aktivita (širší koncept ako pozná súčasná právna úprava)
- d) Podpora pri vyhľadávaní, sprostredkovaní a udržaní si bývania
- e) Podpora rodičovských zručností pre rodiny s deťmi v ranom veku
- f) Vyhľadávanie a mapovanie fyzických osôb, rodín, komunit v nepriaznivej sociálnej situácii

Dlhové poradenstvo v sociálnych službách je už dnes súčasťou niektorých sociálnych služieb. Je to špecifická činnosť naviazaná na finančné poradenstvo, ktoré je často významnou časťou riešenia nepriaznivej sociálnej situácie. V rámci dlhového poradenstva sa posudzujú jednotlivé dlhy a navrhujú sa vhodné riešenia s ohľadom na mieru potrebnej podpory osoby z cieľovej skupiny. Zisťujú sa potreby prijímateľov spolu s dostupnými zdrojmi na ich vyriešenie, ako aj plánovanie jednotlivých krokov na dosiahnutie stanoveného cieľa.

Aktivity zamerané na minimalizáciu negatívnych dôsledkov rizikového správania boli identifikované ako samostatná odborná činnosť z dôvodu špecifických potrieb niektorých cieľových skupín. V tomto kontexte ide napr. o nízkoprahové testovanie, zber a likvidácia nebezpečného odpadu a/alebo zabezpečenie a distribúciu ochranných pomôcok na znižovanie rizík spojených s užívaním návykových látok alebo poskytovaním služieb v sexbiznise.

Samostatná činnosť **preventívna aktivita** už v súčasnej právnej úprave existuje, avšak vníma sa za potrebné túto činnosť rozšíriť aj o pomoc, ktorá sa poskytuje v krízovej situácii, ako napríklad prevoz do krízovej sociálnej služby resp. na bezpečné miesto z dôvodu ohrozenia umrznutím. Pod prevenciou sa dá chápať naozaj komplexné a častokrát aj multidisciplinárne činnosti, ktoré sa ponúkajú prijímateľovi podľa jeho individuálnych potrieb. Z tohto dôvodu návrh delí prevenciu pod jednotlivé činnosti, pretože každý stupeň si vyžaduje rôzne úrovne vzdelania alebo špecifických zručností a taktiež sa vyznačuje inou výškou finančnej záťaže.

Podpora pri vyhľadávaní a sprostredkovaní bývania je individuálnou pomocou pri hľadaní vhodnej alternatívy bývania pre individuálnu situáciu osoby z cieľovej skupiny, ako aj pri sprostredkovaní tejto alternatívy vrátane asistencie pri zabývaní sa. Rovnako môže ísť o hromadné vyhľadávanie štandardného bývania pre osoby z cieľovej skupiny, tvorba a spravovanie registra potenciálnych bytových príležitostí a/alebo komunikácia s majiteľmi nehnuteľností o podmienkach prenájmu/ podnájmu.

Jednou z úplne nových odborných činností je **podpora rodičovských zručností pre rodiny s deťmi v ranom veku**. Dopyt po tejto špecifickej činnosti už dlhé roky zaznieva z terénu a ne jeden projekt podporený zo zdrojov EÚ dokázal, že táto činnosť má zmysel. Vzhľadom na to, že deti žijúce v málo podnetnom prostredí ako aj napr. v generačnej chudobe majú veľmi vysokú mieru zraniteľnosti, ich vývin je ohrozený viacerými faktormi. Nepriaznivé podmienky bývania, nízka kvalita stravy, nedostatok času venovaného cielenému rozvoju dieťaťa, častokrát z dôvodu riešenia existenčných problémov, chýbajúce rozvíjajúce podnety napr. hračky a knihy, toxický stres a i., nepriaznivo vplyvajú na vývin. Najkritickejším obdobím je práve prvých 1 000 dní života dieťaťa, kedy sa mozog vyvíja najrýchlejšie a

kladú sa tak základy pre zdravie, učenie a školskú aj pracovnú úspešnosť až do dospelosti. Z tohto dôvodu je potrebné poskytnúť rodičom pomoc a podporu pri nácviku ich rodičovských zručností, aby dokázali svojim deťom poskytnúť bezpečné prostredie, istotu, príležitosti pre učenie detí, primeranú výživu, zdravie ako aj responzívnu starostlivosť. Ďalšou dôležitou činnosťou je aj **vyhľadávanie a mapovanie fyzických osôb, rodín a komunít v nepriaznivej sociálnej situácii**, v ktorej ide o aktívne vyhľadávanie osôb v nepriaznivých sociálnych situáciách, ako aj posúdenie miery podpory a nasmerovanie na vhodné služby, ktoré môže osoba využiť.

Sociálne poradenstvo ako odborná činnosť sa navrhuje ponechať tak, ako je definované v súčasnej legislatíve, konkrétne podľa § 19 zákona o sociálnych službách, čo znamená, že bude zastrešovať základné aj špecializované poradenstvo v rozsahu, ktorý súčasná právna úprava pozná. Deliacia línia medzi základným a špecializovaným poradenstvom je častokrát veľmi tenká aj s ohľadom na fakt, že väčšina poskytovateľov poskytuje sociálne poradenstvo prostredníctvom sociálnych pracovníkov, ktorí majú vzdelanie aj na špecializované poradenstvo. Sociálne poradenstvo ako odbornú činnosť už dnes majú povinnosť poskytovať poskytovatelia sociálnych služieb krízovej intervencie okrem komunitných centier. Pri akreditovaných činnostiach stále zostáva priestor na akreditovanie špecializované sociálne poradenstvo. Takto akreditované špecializované sociálne poradenstvo predpokladá, že bude viac zamerané na potreby špecifickej cieľovej skupiny a s definovaným jednotlivých metód práce s prijímateľom a aby poskytovateľ deklaroval predstavu o tom, komu a čo bude poskytovať a v čom je takto špecializované poradenstvo nadstavbou na obligatórne poskytované. Z toho dôvodu sa aj predkladá potreba vyššieho počtu sociálnych pracovníkov.

NÁVRH NA ZMENY VO FINANCOVANÍ SOCIÁLNYCH SLUŽIEB KRÍZOVEJ INTERVENCIE

V súčasnosti štát poskytuje z rozpočtu MPSVR SR finančnú podporu poskytovaním finančného príspevku na vybrané služby krízovej intervencie poskytovaných obcami, neverejnými poskytovateľmi sociálnej služby v nocľahárni a tým prispieva k zabezpečeniu základných životných podmienok – napríklad jedno teplé jedlo denne, nevyhnutné ošatenie a prístrešie. V rámci nastavovania následných zmien bude potrebné zadefinovať spoluzodpovednosť štátu aj za sociálne služby, ktoré dnes nie sú obligatórne financované nikým. Jedným z návrhov je nasledovné rozdelenie kompetencií vo financovaní.

- **Ambulantná a terénna forma:**
 - o vyšší podiel štátu (a to najmä z dôvodu závislosti súčasného financovania vybraných sociálnych služieb od podpory európskych programov),
 - o spolufinancovanie VÚC a obcí (alebo nefinančná podpora v prípade menších obcí)
- **Pobytová forma:**
 - o spolufinancovanie štátu a VÚC,
 - o úhrada prijímateľa,
 - o spolufinancovanie miest alebo nefinančná podpora v prípade menších obcí.

V rámci spolufinancovania miestna a územná samospráva bude prispievať finančným príspevkom na prevádzku prostredníctvom paušálu a zdroje zo štátneho rozpočtu by prispievali na odborných zamestnancov. Pri financovaní týchto služieb by na úrovni miestnej samosprávy bolo potrebné vziať do úvahy veľkosť sídel. Pokiaľ by miestna samospráva nevedela vyčleniť finančné zdroje na prevádzku predmetných služieb, je možné zabezpečiť prevádzku danej služby aj nefinančnou podporou vo forme napr. poskytnutia pozemku/budovy/personálu na prevádzkové činnosti.

VYTVORENIE SPOLOČNÉHO RÁMCA PRE ŠPECIFICKÉ PODPORNÉ SLUŽBY PRE OSOBY ZAŽÍVAJÚCE NÁSILIE A ICH DETI AJ V SPOLUPRÁCI S REZORTOM SPRAVODLIVOSTI A VNÚTRA

Riešenie problematiky násilia páchaného na ženách pomenúva aj Národný akčný plán pre prevenciu a elimináciu násilia na ženách na roky 2022 – 2027 a upozorňuje na absenciu systémového prístupu a koordinované zabezpečenie jednak pomoci ženám zažívajúcim násilie, ale i systematickú primárnu prevenciu, teda predchádzanie násiliu.

S ohľadom na potreby osôb zažívajúcich rodovo podmienené a/alebo domáce násilie, osobitne žien a ich detí, ktoré tvoria prevažnú väčšinu prijímateľiek a prijímateľov, súčasný právny rámec vytvorený zákonom o sociálnych službách neumožňuje komplexne uspokojiť potreby žien zažívajúcich násilie a obetí domáceho násilia pri zabezpečení ich ochrany pred násilím a sociálnym vylúčením.

Stručný popis súčasnej situácie služieb pre ženy zažívajúce domáce a rodovo podmienené násilie a pre ich deti.

- **Koordinačno-metodické centrum pre riešenie problematiky násilia páchaného na ženách** (existuje, bolo dlhodobo financované prostredníctvom nórskeho finančného mechanizmu a štátneho rozpočtu, realizovalo výskumy, vzdelávanie, spolupráca pri nastavovaní politík, regionálne multiinštitucionálne tímy, príprava regionálnych akčných plánov v regiónoch...) - je pod Inštitútom pre výskum práce a rodiny (MPSVR SR)
- **Národná linka pre ženy zažívajúce násilie/ domáce násilie a rodovo podmienené násilie** – existuje, bola podporovaná z nórskeho finančného mechanizmu a štátneho rozpočtu / existuje a bude ďalej podporovaná/existuje prepojenie medzi službami v regiónoch/voľnými miestami v bezpečných ženských domoch a poradenských centrách/integračných centrách – financované cez národný projekt (MPSVR SR)
- **Poradenské centrá pre ženy zažívajúce násilie/ domáce násilie / rodovo podmienené násilie** (na 100 000 obyvateľov má byť vytvorené 1 poradenské centrum). Súčasťou niektorých poradenských sú aj Intervenčné centrá, ktoré vznikli v zmysle novelizácie zákona 274/2017 Z.z. o obetiach trestných činov v kontexte multidisciplinárnej spolupráce s políciou pri „vykázaní“ - (MPSVR SR aj Ministerstvo spravodlivosti SR)
- **Bezpečné ženské domy** – zariadenia sociálnych služieb krízovej intervencie väčšinou ako zariadenia núdzového bývania (MPSVR SR)

Vyššie vymenované nástroje pomoci by mali byť súčasťou novej právnej úpravy, ktorá by mala vymedziť personálne, prevádzkové podmienky a spôsob financovania. V rámci komplexnej podpory okrem existujúcich odborných činností, ktoré pozná už zákon o sociálnych službách sa navrhuje vytvoriť taký právny rámec, v ktorom budú poskytované odborné činnosti definované v iných rezortoch a to s ohľadom na špecifické cieľové skupiny (osoby zažívajúce domáce násilie, rôzne vekové skupiny,...), napríklad:

- a) psychologické poradenstvo
- b) právne poradenstvo a právne služby a/alebo advokátske zastupovanie
- c) terapie pre dospelé osoby a pre deti (metódy expresívnych terapií)
- d) výchovné / pedagogické poradenstvo
- e) špeciálnopedagogické poradenstvo a liečebno-výchovná starostlivosť